

AZ OLVASÁS-SZÖVEGÉRTÉS ONLINE DIAGNOSZTIKUS ÉRTÉKELÉSÉNEK TARTALMI KERETEI

Szerkesztette:

Csapó Benő • Steklács János • Molnár Gyöngyvér

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET

Az olvasás-szövegértés online diagnosztikus értékelésének tartalmi keretei

AZ OLVASÁS-SZÖVEGÉRTÉS ONLINE DIAGNOSZTIKUS ÉRTÉKELÉSÉNEK TARTALMI KERETEI

Szerkesztette

Csapó Benő, Steklács János és Molnár Gyöngyvér

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
Budapest

Diagnosztikus mérések fejlesztése
Projektazonosító: TÁMOP 3.1.9-11/1-2012-0001

Szerzők:

Adamikné Jászó Anna, Csapó Benő, Füz Nóra, Hódi Ágnes, Józsa Krisztián,
Kiss Renáta, Molnár Gyöngyvér, Nagy Zsuzsanna, Nyitrai Ágnes, Ostorics László,
Steklács János, Szenczi Beáta, Tóth Dénes, Zs. Sejtes Gyöngyi

A kötet fejezeteit lektorálta:
Dombi Alice, Nikolov Marianne

© Adamikné Jászó Anna, Csapó Benő, Füz Nóra, Hódi Ágnes, Józsa Krisztián,
Kiss Renáta, Molnár Gyöngyvér, Nagy Zsuzsanna, Nyitrai Ágnes, Ostorics László,
Steklács János, Szenczi Beáta, Tóth Dénes, Zs. Sejtes Gyöngyi,
Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2015

ISBN 978-963-19-7935-0

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
1143 Budapest, Szobránc utca 6–8.
Tel.: (+36-1) 235-5508
Fax: (+36-1) 235-7202

A kiadásért felel: dr. Kaposi József főigazgató
Felelős szerkesztő: Vészits Péterné
Műszaki szerkesztő: Kóródiné Csukás Márta
Nyomdai előkészítés: Fábíán Zoltán
Raktári szám: NT-42700
Terjedelem: 30,03 (A/5) ív
Első kiadás, 2015

Nyomda: Duna-Mix Kft., Vác
Felelős vezető: Szakolczai Lóránt ügyvezető igazgató

*Reading furnishes the mind only with materials of knowledge;
it is thinking that makes what we read ours.*

*Az olvasás csak a tudás anyagát halmozza fel az elménkben;
a gondolkodás az, ami a tudást a sajátunkká teszi.*

John Lock

Tartalom

Bevezetés (Csapó Benő, Steklács János és Molnár Gyöngyvér).....	11
--	-----------

1. *Steklács János, Molnár Gyöngyvér és Csapó Benő:*

Az olvasás-szövegértés online diagnosztikus mérések tartalmi kereteinek elméleti háttere	15
---	-----------

1.1. Az olvasás, szövegértés fogalmának, jelentőségének változása az elmúlt évtizedekben	15
1.2. Az olvasás-szövegértés online diagnosztikus mérése.....	18
1.3. Az olvasás-szövegértés dimenziói	20
1.4. Az olvasás-szövegértés dimenzióinak elméleti háttere	22
1.4.1. Az olvasás-szövegértés alkalmazási dimenziója	25
1.4.2. Az olvasás-szövegértés diszciplináris dimenziója.....	27
1.5. Irodalom.....	30

2. *Józsa Krisztián, Kiss Renáta, Nyitrai Ágnes, Steklács János, Szenczi Beáta és Tóth Dénes:*

Az olvasás-szövegértés pszichológiai dimenziójának online diagnosztikus értékelése	33
---	-----------

2.1. Az olvasás pszichológiai dimenziójának mérése az 1–2. évfolyamon	35
2.1.1. Dekódolás.....	35
2.1.2. Mondatértés	48
2.1.3. Gondolkodási képességek	56
2.2. Az olvasás pszichológiai dimenziójának mérése a 3–4. évfolyamon	59
2.2.1. Dekódolás.....	59
2.2.2. Mondatértés	62
2.2.3. Gondolkodási képességek	68
2.3. Az olvasás pszichológiai dimenziójának mérése az 5–6. évfolyamon	73
2.3.1. Dekódolás.....	73
2.3.2. Mondatértés	76
2.3.4. Gondolkodási képességek	78

2.4. A helyesírás pszichológiai dimenziójának diagnosztikus értékelése	81
2.4.1. A helyesírás pszichológiai dimenziójának mérése az 1–2. évfolyamon	87
2.4.2. A helyesírás pszichológiai dimenziójának mérése a 3–4. évfolyamon	90
2.4.3. A helyesírás pszichológiai dimenziójának mérése az 5–6. évfolyamon	93
2.5. A fejlődési diszlexia diagnózisa	95
2.6. SNI-specifikus szempontok az olvasás mérésében, értékelésében	97
2.7. Irodalom	101
 3. <i>Hódi Ágnes, Adamikné Jászó Anna, Józsa Krisztián, Ostorics László és Zs. Sejtes Gyöngyi:</i>	
Az olvasás-szövegértés alkalmazási dimenziójának online diagnosztikus értékelése	105
3.1. Olvasás a digitális médiumban	106
3.2. A tudásterület szerkezete	109
3.3. Változás és folytonosság a tartalmi keretben	110
3.3.1. Szövegek	111
3.3.2. Feladatok	113
3.4. A szövegértő olvasás fokozatai	115
3.5. Feladatok fejlesztése az olvasás alkalmazási dimenziójának vizsgálatára – mi befolyásolhatja egy kérdés nehézségét?	118
3.6. A diagnosztikus értékelés alkalmazási dimenziójának mintafeladatai	120
3.7. Az olvasás alkalmazási dimenziójának online mérése az 1–2. évfolyamon	122
3.7.1. A szövegértés fokozatainak mérése az 1–2. évfolyamon	127
3.7.2. Digitális szövegek, 1–2. osztály	134
3.8. Az olvasás alkalmazási dimenziójának online mérése a 3–4. évfolyamon	136
3.8.1. A szövegértés fokozatainak mérése a 3–4. évfolyamon	139
3.8.2. Digitális szövegek, 3–4. osztály	154

3.9. Az olvasás alkalmazási dimenziójának online mérése az 5–6. évfolyamon	156
3.9.1. A szövegértés fokozatainak mérése az 5–6. évfolyamon	170
3.9.2. Digitális szövegek, 5–6. osztály	187
3.10. Irodalom.....	189
4. <i>Steklács János, Füz Nóra és Nagy Zsuzsanna:</i>	
Az olvasás-szövegértés diszciplináris dimenziójának online diagnosztikus értékelése	191
4.1. Az olvasás-szövegértés diszciplináris dimenziójának értékelése az 1–2. évfolyamon	194
4.1.1. A tankönyvszövegek megértésének értékelése.....	194
4.1.2. A szövegértés mérése hangos, értelmező olvasás során	224
4.1.3. Elektronikus tananyagok olvasása	225
4.1.4. Olvasási stratégiák	227
4.2. Az olvasás-szövegértés diszciplináris dimenziójának értékelése a 3–4. évfolyamon	233
4.2.1. A tankönyvszövegek megértésének értékelése.....	233
4.2.2. A tankönyvi szövegek formátuma és típusa	244
4.2.3. A szövegértés mérése hangos, értelmező olvasás során	256
4.2.4. Elektronikus tananyagok olvasása	257
4.2.5. Olvasási stratégiák	258
4.3. Az olvasás-szövegértés diszciplináris dimenziójának értékelése az 5–6. évfolyamon	262
4.3.1. A tankönyvszövegek megértésének értékelése	262
4.3.2. A szövegértés mérése hangos, értelmező olvasással	280
4.3.3. Olvasási stratégiák	282
4.4. Irodalom.....	285
Mellékletek.....	289
A kötet szerzői	331

Bevezetés

Az olvasás az iskolai tanulás egyik alapvető előfeltétele, ezért a diákok szövegértési képessége meghatározza az iskolarendszer hatékonyságát. A szövegértés befolyásolja a társadalmi-kulturális folyamatokban való részvétel lehetőségeit, a munka világában való helytállást és a magánélet sikereit egyaránt. Az olvasástanítás eredményessége nem csak a felnővekvő generáció életminőségét határozza meg, hanem erőteljesen hat az egyes országok társadalmi-gazdasági fejlődésének ütemére is. E felismerésnek megfelelően az elmúlt évtizedekben az olvasás fogalmának, funkcióinak értelmezése, kutatása, tanítása és a szövegértő olvasás képességének a mérése, értékelése is jelentős változáson ment át.

A technológia fejlődésének köszönhetően a klasszikus, papír-ceruza alapú tesztelést felváltja a technológia alapú mérés, ami a pedagógiai értékelés további funkcióinak kiteljesedését is lehetővé teszi. A költséghatékonyság ugrásszerű javulása és a visszajelzési idő lerövidülése révén a számítógépes online tesztek a napi pedagógiai munka hasznos segédeszközéivé válnak. Alkalmazásukkal megvalósítható a fejlődés gyakori értékelése, az azonnali tanulói szintű visszacsatolás, és a személyre szabott egyéni fejlesztés is. Ezt a lehetőséget teszi elérhetővé a magyar iskolák számára a Szegedi Tudományegyetem Oktatáselméleti Kutatócsoportja által elindított Diagnosztikus mérések fejlesztése című projekt. A program keretében három fő területre, az olvasásra, a matematikára és a természettudományra készültek el a részletes feladatbankok, amelyek az iskola első hat évében teszik lehetővé a felméréseket.

Az értékelés eredményességét, az adatok hasznosságát meghatározza az, hogy mit és hogyan mérünk. A mérések részletes tartalmi keretei ezekre a kérdésekre adnak választ. A projekt első szakaszában került sor a felmért tudásterületekkel kapcsolatos tudományos eredmények összegyűjtésére, rendszerezésére. Az elméleti elemző munka nyomán megjelent kötet bemutatta a felmérések alapkoncepcióját, és felvázolta az egyes területeken végezhető mérések lehetőségeit. Az olvasás számára, hasonlóan a másik két területhez, a matematikához és a természettudományhoz, három fő mérési dimenziót jelölt meg. Bár az olvasás nem iskolai tárgy abban az értelemben, ahogyan például a matematika, tanításának vannak olyan konkrét cél-

jai és feladatai, amelyek megvalósítását más diszciplínákhoz hasonlóan értékelni lehet. E dimenzióban a mérések tartalmának körülhatárolásához a tantervek, iskolai tananyagok nyújtanak támpontot, a tesztek a tantervi célok értékelését szolgálhatják. Ugyanakkor az olvasás tanulásának vannak olyan pszichológiai előfeltételei és fejlesztésének átfogó céljai, amelyeket az értelmi fejlődés tágabb kontextusában értelmezhetünk. E téren az utóbbi években a pszichológia, a kognitív idegtudomány, az agy kutatás ért el olyan eredményeket, amelyek egy újabb fontos mérési dimenzió értelmezését alapozzák meg. Végül figyelembe kell vennünk, miért is van szükség az olvasás megtanulására, milyen kontextusban milyen szövegek megértésére lesz szüksége az iskolában és iskolán kívüli életükben azoknak a diákoknak, akiknek a felmérésére a tesztrendszer készül. Ezen a téren különösen fontos annak a figyelembe vétele, hogy a gyakorlatban az olvasás már nagyrészt a különböző digitális eszközök által közvetített komplex információk feldolgozásának folyamataiba ágyazódik bele.

Kötetünk az olvasás terén végzett korábbi munka folytatásaként részletesebben kifejti a három dimenzióban elvégezhető mérések tartalmát, és már tekintetbe veszi az online eszközök lehetőségeit is. A korábban kifejtett alapelveknek megfelelően a szövegértés fejlődését három fő dimenzióban vizsgálja, a mérések által lefedett hat évfolyamot kétéves ciklusokra bontva mutatja be a tesztekben szereplő feladattípusokat. A projekt indulása óta eltelt idő alatt több száz speciálisan képzett feladatíró több ezer feladatot dolgozott ki a feladatbankok tárolására és a tesztek közvetítésére szolgáló eDia platform eszközeinek alkalmazásával. A feladatírók képzésének tananyagául és munkájuk alapjául az előd kötet szolgált, amelynek első fejezetei az egyes dimenziók tudományos alapjait mutatták be, utolsó fejezete pedig a mérési tartalom feladatokkal való leképezését illusztrálta. Az eDia platform feladatokkal való feltöltése során azután nagyon sok olyan tapasztalat gyűlt össze, miközben maga a platform is fejlődött és a tudományos eredmények is gyarapodtak, hogy megértek a feltételek ezen új kötet megalkotására. Itt az előző munka utolsó fejezetében felvázolt feladatokká alakítás részletesebb kifejtésére kerül sor. A második, harmadik és negyedik fejezetek a felmérés egyes dimenzióinak a tartalmait mutatják be, az ezeket megelőző rövidebb első fejezet pedig a korábbi és a jelenlegi munkát köti össze. Az új tudományos eredmények beépítése, miként az eDia platform új lehetőségeinek bemutatása is példákon keresztül valósul meg. A részletes leírásokat kísérő illusztrációk, feladatok vagy feladat-részletek mindegyike az e-Dia platformból származik.

A jelentős háttértudásnak köszönhetően a második fejezetben bemutatott dimenzió tartalmának meghatározása, az olvasási készségek pszichológiai aspektusainak jellemzése, mérhetővé tétele volt a legkönynyebb feladat. Ide soroltuk az olvasás elsajátításához szükséges előzetes tudást, elsősorban az olvasástanulás kezdő szakaszának folyamatait, részképességeit, a nyelvi szintek logikáját követve a szöveg alatti szintek megértését, a dekódolás, a fonológiai tudatosság, a fonématudatosság, a betű-hang megfeleltetés képességének mérését, a mondatértés, az olvasáshoz köthető gondolkodási képességek és a folyékonyság (fluencia) felmérését is.

Harmadik fejezetünk az olvasás alkalmazási dimenziójának értékelését mutatja be, a szöveg szintű megértés kérdései, a szövegértés sikerességének tényezői, a szöveg típusok, a szöveg formátum, az olvasási cél és szituáció szerepe, a szövegértést értékelő feladatok formátuma kerülnek a középpontba, a mintafeladatokban pedig példákat mutatunk e szempontok kombinációira. E fejezetben kapott helyet az egyre nagyobb teret hódító digitális szövegek jellemzőinek, valamint a megértésük szintjét mérő mintafeladatoknak a bemutatása is.

A negyedik fejezetben részletezett tantárgyi, diszciplináris dimenzió koncepciójának kialakítása volt a legnagyobb kihívás, hiszen, mint azt már említettük, az olvasás a többi területtel szemben nem iskolai tantárgy. Mindamelllett e dimenzió nyújt lehetőséget arra, hogy a szövegértés fejlesztésének az egész iskolázást átfogó, tantárgyakon és évfolyamokon átnyúló feladatait kiemeljük. Itt kerül sor a tankönyvszövegek típusainak, alkotóelemeinek, az ábrák, táblázatok, grafikonok, diagramok, fotók, térképek, műalkotás reprodukciók, kották, ikonok szerepének, funkcióinak, megértésük jellemzőinek, a hangos, értelmező olvasás, az olvasási stratégiák tanításának, továbbá a mind elterjedtebb elektronikus tananyagok olvasásának, megértésének elemzésére és az ezekhez kapcsolódó mérési-értékelési lehetőségeknek a bemutatására.

E könyv a mérések továbbfejlesztésén dolgozó munkatársakon, illetve az azokat a pedagógiai folyamatokban alkalmazó pedagógusokon túl elsősorban azok érdeklődésére számít, akik az adott szakterülettel a felsőoktatásban oktatói, kutatói munkájuk során, vagy hallgatóként találkoznak. A mérési problémák megoldása után logikusan következik a fejlesztési lehetőségek feltérképezése, melyhez a szövegértés készségeinek részletekbe menő elemzése ugyancsak hasznos forrásul szolgálhat.

E könyv létrehozásában a szerzőkön és a fejezetek lektorain kívül számos további munkatársunknak szerepe volt, akiknek ezúton is köszönetet mondunk. Külön is köszönjük a tesztfeladatokat kidolgozó kollégák, továbbá a projekt szervezési feladatait ellátó *Molnár Katalin*, *Kléner Judit* és *Túri Diána* munkáját.

Csapó Benő, Steklács János és Molnár Gyöngyvér